

مندیش

دارالملک شنسبانی های غوری

شادروان علامه احمد علی کهزاد

فرستنده: بنیاد فرهنگی کهزاد

سلسله ملوک جبال غور که بعد از امیر محمد سوری معاصر سر سلسله دودمان صفاری وارد صحنه واقعی تاریخ میشود، به صفت «شنسبانی های مندیش» یا «مندیشان شنسبانی» یاد شده و چنین میپندارند که دارالملک و قصر مملکت داری و قصر و رهایشگاه ایشان در محلی بود موسوم به «مندیش» که در علاقه وسیع تری بنام «سنگه» یا «خطة سنگه» وقوع داشت.

پر واضح است که شنسبانی های مندیش بعد از وفات یکی از پادشاهان معروف آن ملک عزالدین حسین که هفت پسر داشت به نقاط مختلف غور تقسیم میشوند و دولت های کوچک محلی با مراکز جداگانه پیدا میکنند ولی تا وقتیکه در «مندیش» و در «خطة سنگه» استقرار داشتند، همین جا جمع بودند و قصر و دارالملک واحدی داشتند. بنابراین «مندیش» در مراتب اولی تاریخ ملوک شنسبانی غوری، در شکل کانون اداری و اجتماعی و سلطنت غوریان نقش مهمی بازی کرده است.

درست است که مندیش اولین مرکز ملوک جبال غور بود و مؤرخانی مانند استاد ابوالفضل بیهقی، عبدالحی گردیزی و قاضی منهاج السراج جوزجانی از آن در موارد مختلف تاریخی مربوط به غزنویان و غوریان اسم برده اند و موارد تذکر هم مکرر آمده است، با آنهم تعیین محل واقعی این نقطه وقتی نسبتاً روشن شد که در سال 1336 موقعیت «زار مرغ» و «سرخ غر» در رشته جبال مهم و بزرگ این ناحیه را در شماره 39 سال نهم، مورخ 19 جدی 1336 مجله ژوندون روشن کردم.

صاحب طبقات ناصری میگوید که: "در غور پنج باره کوه بزرگ است و عالی که اهل غور اتفاق دارند که از راسیات جبال عالم است. یکی از آن کوه زار مرغ مندیش است که چنین تقریر کردند که قصر و دارالملک شنسبانیان در دامن این کوه است ...". همچنان در مورد کوه دیگر چنین آمده: "... و کوه دوم سرخ غر نام دارد هم در ولایت مندیش است."

ناگفته نماند که کوه «زار مرغ» در داستانهای فولکلوری، در هزار سال قبل هم معاصر زمان فردوسی در خاطره ها نقش بوده و در قصه های قدیم نقل میکردند که «زال زر» پدر «رستم» را سیمرخ در یکی از قلل بلند آن کوه پرورش کرد و از احتمال بیرون نیست

که تسمیه «زار مرغ» ارتباطی با نام «زال زر» داشته باشد. صورت ظاهر این کلمات این نظریه را تأیید میکند.

مطلب بسیار مهمی که چهار سال قبل در مجله ژوندون واضح ساختم، این است که خلاف تصور همگان صورت اسم «زار مرغ» از بین نرفته و هنوز مردمان غور چنین کوهی را میشناسند. این اسم هنوز رایج و مروج است. به اساس معلوماتی که از سید رکن الدین ساخری یکی از روشناسان غوری بدست آوردم، در قسمت شرقی دهکده ساخر کوه بسیار بلند و مرتفعی وجود دارد که امروز هم به همین نام «زار مرغ» یاد میشود و قلل آن برف گیر است و همانطور که قاضی منهاج السراج در طبقات ناصری در اواسط قرن 7 هجری تصریح کرده است، بلندترین ستیغ کهستانی غور را تشکیل میدهد. تصریح دومین کوه بلند غور که به اسم «سرخ غر» در طبقات یاد شده این مفکوره را خوبتر و کاملتر تأیید میکند و اصلاً اسم موجوده «ساخر» همان «سرخ غر» قدیم است که اولاً به «ساغر» مبدل شده و از آن لهجه عوام «ساخر» ساخته است که به دهکده و ناحیتی در شمال غربی غور اطلاق میشود که چندان فاصله‌ئی از «تولک» ندارد.

به این ترتیب وجود تسمیه «زار مرغ» و تثبیت وجه تسمیه «سرخ غر» و واقعیت جغرافیائی این دو سلسله کوه از نظر جغرافیا و تاریخ و فقه اللغه اسماً و اماکن ثابت میسازد که توفیق ما در پیدا کردن محل واقعی «مندیش» و علاقه «سنگه» امریست مسلم که بیش از این تردد مزید در آن موارد مورد ندارد و باید «خطه سنگه» را در اطراف علاقه موجوده «تولک و ساخر» قرار دهیم. کوه «زار مرغ» و «سرخ غر» که دو رشته جبال عالی و بلند مندیش بود با طول و عرض خود منطقه «مندیش» جایگاه اولین دارالملک سلسله شنسبانی های غوری را با تمام ساحه جغرافیائی و تاریخی آن در نظر مجسم میسازد.

شنسبانی های غوری اولین دارالملک خود را در پای کوه زار مرغ در مندیش بنا کردند. به اساس گفتار قاضی منهاج السراج، عباس بن شیش اساس اولین قلعه مستحکم را در اینجا گذاشت و برای بنای قلعه استادان کامل از اطراف حاصل کرد و دیوارها به اسم باره از آن قلعه بود و طرف شیخ کوه زار مرغ برکشید و در پای آن کوه در بالای تلی قصری بلند بنا فرمود که به نام «قلعه سنگه» یا به صفت «خول مانی» هم یاد شده. «خول مانی» در پشتو «قصر خود» معنی دارد و میرساند که قلعه تاریخی غوریان در پای کوه زار مرغ مندیش به شکلی «خود» یا «کلاه فولادی» ساخته شده بود. بعد از کمی توجه به آبادی ئی که شکل «کلاه فرنگی» فراز بالا حصار داشت، قبول چنین وجه تسمیه ئی آسانتر میشود.

فراموش نباید کرد که تا حوالی نیم قرن قبل هنوز هم بقایای خرابه هائی موسوم به «قلعه سلطان» در مجاورت پای کوه زار مرغ در علاقه ساغر وجود داشت که در اثر بسط نهال شانی و زراعت آنرا کم کم تسطیح کرده اند و تذکار آن از نظر ربط موضوع خالی از مفاد نیست.

قلعه مستحکم مندیش در دورهٔ احفاد غوری و سلاطین غزنوی گاه بگاه بحیث «خزینه» و «محبس» استعمال شده ولی هم گنج‌ها و هم محبوسان آن صفت شاهانه داشت و ذخائر و وجود‌های قیمتمندی را محافظه میکرده است. /25 ثور 1338./